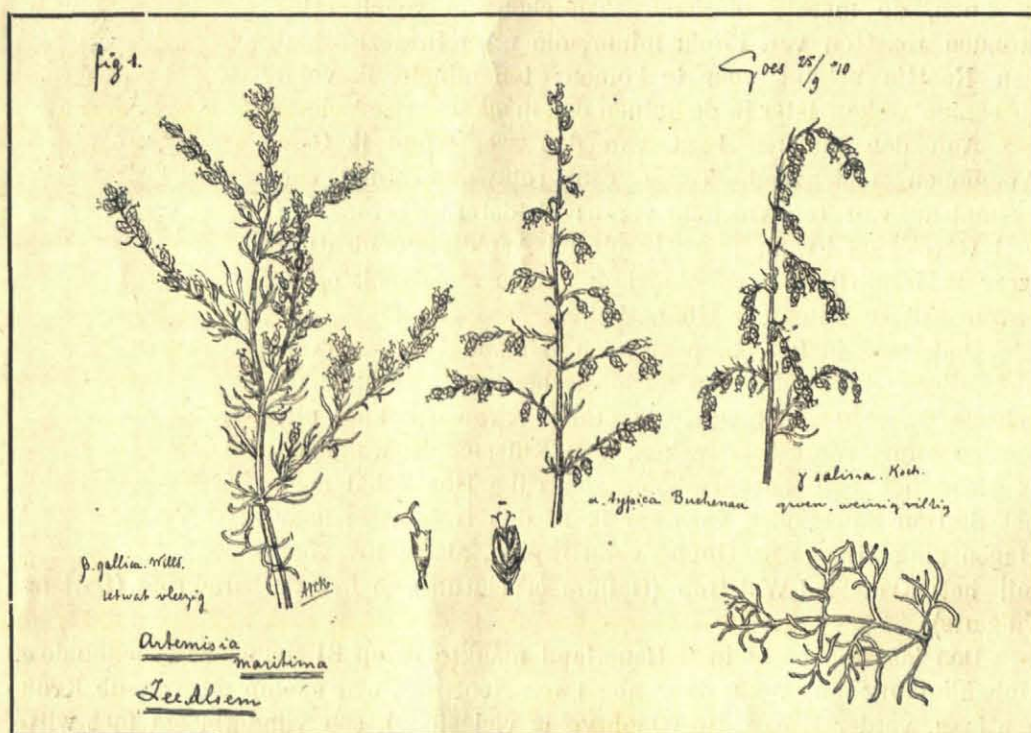

ENKELE AANGEVOERDE COMPOSITEN.

VII. ARTEMISIA.

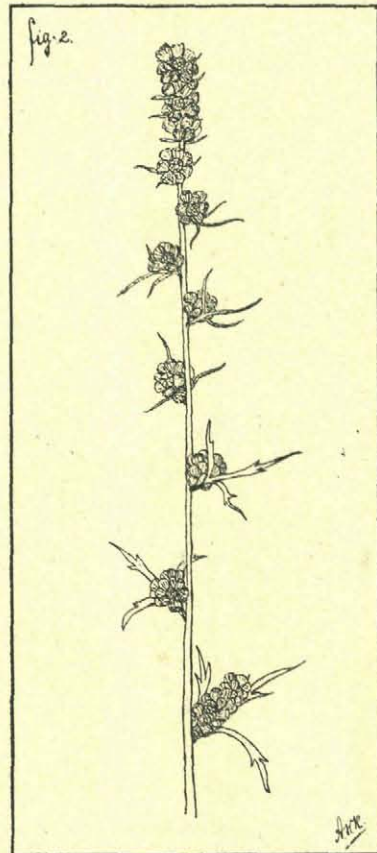
AN de 10 verschillende Artemisia of Alsemsoorten, die tot nog toe in ons land zijn waargenomen, komt het mij voor, dat eigenlijk alleen *Artemisia maritima* L., die overal langs de zeekust in groote hoeveelheid voorkomt, een echte indigeen is. Van deze soort, — die vlooienkruid genoemd wordt, omdat de sterk aromatische geur die lastige springers zou verdrijven — worden drie vormen onderscheiden, die eigenlijk alleen in habitus van elkaar verschillen. De vorm *α. typica* Buchenau heeft rechtopstaande stengels met rechte, tamelijk afstaande, takken, waaraan hangende of, zooals de term luidt, knikkende bloemhoofdjes. Bij den vorm *β. gallica* Willd

zijn stengel en takken recht, de laatste minder afstaand, terwijl ook de hoofdjes rechtop staan, terwijl de vorm *γ. salina* Koch overhangende stengels en takken met hangende hoofdjes vertoont. Deze laatste vorm onderscheidt zich ook nog, doordat vooral de bladen minder sterk grijswit viltig, maar meer verkaald en daardoor groener zijn, en dikker, vleeziger. De drie vormen komen gewoonlijk met en

door elkaar voor, en zijn niet scherp gescheiden. Allerlei tusschenvormen kan men vinden. Fig. 1 geeft een indruk van de drie vormen.

De tweede soort, die tegenwoordig ook wel als een echte inlandsche soort beschouwd mag worden, is *Artemisia vulgaris* L., de bijvoet. Toch meen ik, dat zij oorspronkelijk niet inheemsch is. Haar voorkomen vooral langs groote rivieren en langs wegen doet denken aan een invoerling. Evenals dat b.v. ook met de brandnetels en met verschillende chenopodium-soorten het geval is, die toch als zeer veelvuldige en vaak zeer lastige onkruiden voorkomen, maar die men in echte wilde streken, in duinen, of op heiden niet of slechts zeer plaatselijk aantreft. *Artemisia vulgaris* is zeer vormenrijk. Wat den algemeenen habitus betreft, kan men vormen verzamelen, analoog met die van *A. maritima*. Bovendien komt zij meestal voor met wit tot groenachtige bloemen, maar ook met roodachtige. Vooral de stampers zijn soms prachtig karmijnrood en ook de omwindselbladen vertoonen die roode kleur wel. In tuinen kweekt men soms een prachtige dicht-viltigen sneeuwvitten vorm, die als β . *pallidum* Fl. Bat. onderscheiden wordt. Ook de plaatsing der bloemhoofdjes is zeer verschillend, waardoor de plant er telkens heel anders uitziet. Meestal staan de hoofdjes tamelijk geïsoleerd, evenals op de tekening van *A. maritima*, maar men vindt ook planten met hoofdjes, die in dichte kopvormige knoedels opeengedrongen zijn, zooals in fig. 2 is afgebeeld. In fig. 3 geef ik den normalen bladvorm naast een sterk afwijkenden, zooals die voorkomt aan planten, die ik bij een meelfabriek te Wormerveer verzamelde, en die Dr. Thellung als een overgang tot subspecies *selengensis* (Furcz) Thell. = *A. Verlotorum* Lamotte determineerde. Dit is wel zonder twijfel een adventieve vorm.

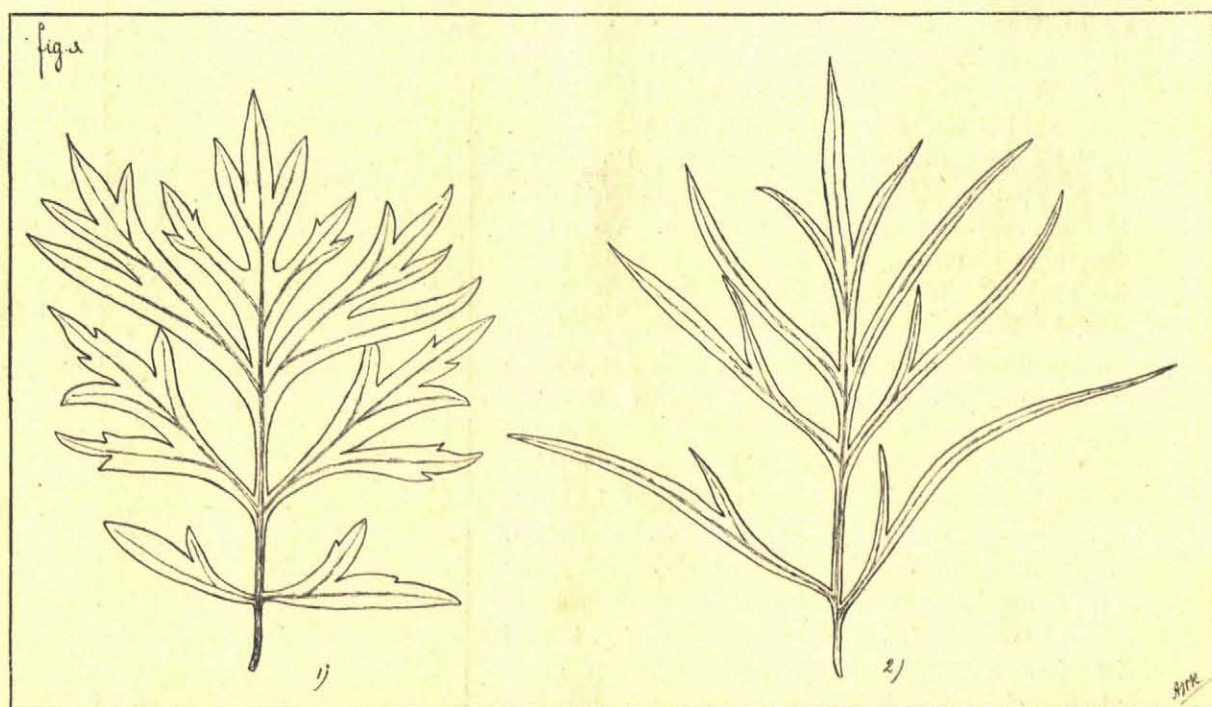

A. vulgaris (afwijkende bloeiwijze).

Aanmerkelijk zeldzamer is *Artemisia campestris* L. Haar voorkomen in de duinen en op andere dorre zandgronden wijst echter toch meer op indigeniteit, terwijl *Artemisia abrotanum* L., het citroen-boompje, vaak in tuinen gekweekt wordt. Dit heestertje is afkomstig uit Zuid-Europa en heeft een heerlijken citroengeur. Het komt bij ons zelden in bloei en is maar een enkele maal adventief waargenomen.

Alle overige artemisia's zijn ongetwijfeld echte adventieven. Er zijn er echter

verschillende onder, die zich voor goed hebben ingeburgerd, doordat zij overblijvend en volkomen winterhard zijn, en zich door wortelstokken sterk vermenigvuldigen. Hiertoe behoort in de eerste plaats *Artemisia absinthium* L. Fig. 4 geeft een afbeelding van den vorm, zooals die op allerlei adventiefterreinen te vinden is; een mooie forsche plant, waarvan vooral de zilverglanzende jonge wortelrozetten een sierraad voor den tuin zijn. Dr. de Wever maakte er mij evenwel attent op, dat deze vorm aanmerkelijk verschilt van de echte absinth, die gekweekt wordt om er den bekenden bedwelmenden drank uit te stoken. Die gekweekte vorm is, zooals de teekening aangeeft, aanmerkelijk fijner van structuur. Zoowel de

Bladen van *A. vulgaris*. 1. Gewone vorm. 2. Wormerveersche plant.

bladen als de bloemhoofdjes zijn ongeveer $3 \times$ kleiner; zij bloeit vroeger dan de aangevoerde vorm, de bloemen zijn meer uit den groene, minder geel en de hoofdjes niet zoo sterk knikkend. Zij ruikt scherp prikkelend, aangenaam aromatisch, terwijl de aangevoerde vorm een woe zoetigen onaangename geur bezit. Het is wel eigenaardig, dat deze „cultuurvorm” nog nooit adventief waargenomen is. Vrij vaak ontmoet men ook op aanvoerterreinen, bij graanpakhuizen en meelfabrieken de z. g. pluimalsem, die in onze flora's algemeen als *Artemisia Tournefortiana* Rehb. voorkomt. In de laatste jaren is evenwel gebleken, dat dit bijna altijd *Artemisia biennis* Willd is, fig. 5. Alle Nederlandsche exemplaren, die

ENKELE AANGEVOERDE COMPOSITEN.

11

ik onder oogen heb kunnen krijgen, behooren tot deze laatste soort. Het eenige exemplaar van Nederlandsche afkomst, waarvan met zekerheid uitgemaakt is

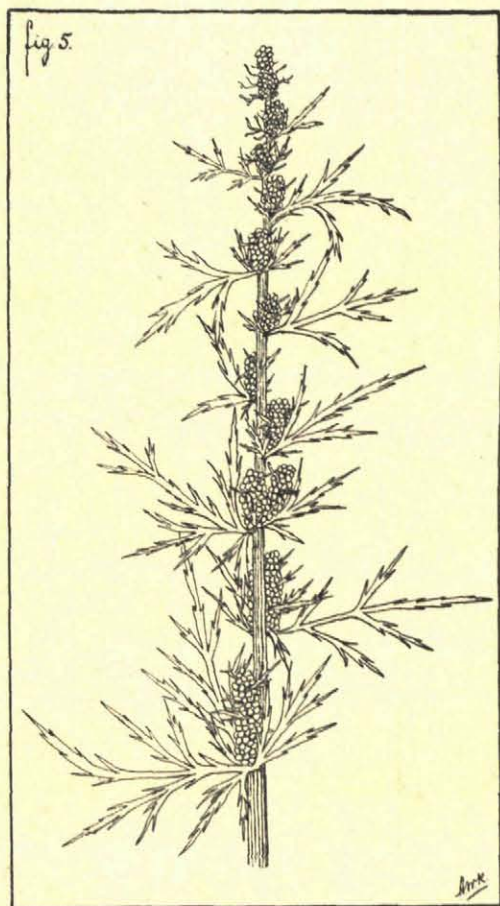
Artemisia absinthium. a. Adventieve vorm. b. Cultuurvorm.

dat het werkelijk *A. Tournefortiana* is, bevindt zich in het herbarium van Dr. Thellung te Zürich. Het is, naar ik meen, te Wormerveer verzameld en door den heer P. Jansen te Amsterdam als doublet aan hem gezonden. De beide soorten

moeten zeer veel op elkaar gelijken, wat dan trouwens uit het wegschenken als doublet wel blijkt. De hoofdjes van *A. biennis* moeten breder bekervormig tot kogelrond zijn, met behaarde breede groene omwindselbladen, die een smallen vliezigen rand hebben, terwijl die van *A. Tournefortiana* kleiner, eivormig moeten wezen en kale, omgekeerd eironde, spitse omwindselbladen bezitten, die grootendeels vliezig met een smal groen middenveld zijn. De eerste soort is afkomstig uit Noord-Amerika, speciaal uit Tennessee, en heeft dus voor onze adventief-terreinen grootere waarschijnlijkheid dan *A. Tournefortiana*, die uit het oosten, Armenië tot Thibet, komt. Het lijkt mij wel gewenscht op deze beide soorten nog eens zeer nauwkeurig te letten, en ik houd mij voor eventueele toezending van materiaal zeer aanbevolen. Hoewel *biennis* tweejarig beteekent, is de *artemisia* van dien naam bij ons steeds éénjarig, evenals de aanmerkelijk zeldzamer aangetroffen *Artemisia annua* L. fig. 6, die uit Zuid-Europa komt. Deze buitengewoon sierlijke plant, zoo fijn en teer als kantwerk, heeft bovendien een overheerlijken frisschen citroengeur, nog veel sterker en aangenamer dan het bekende citroenboompje. Het is jammer dat zij eenjarig is, en zoo laat bloeit, dat het zaad niet tot rijpheid komen kan. Het zou een genot zijn dit plantje jaarlijks te kunnen kweken.

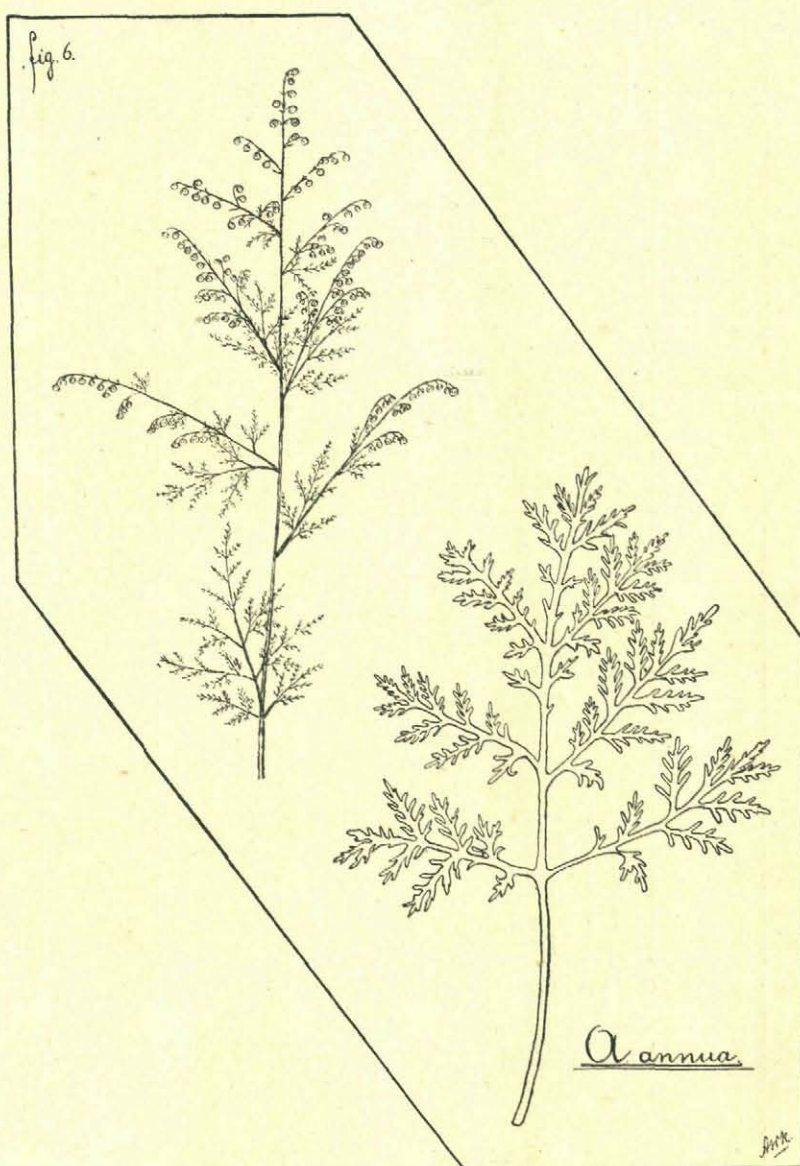
De beide volgende soorten komen in onze flora's nog niet voor. Zij zijn eerst sedert enkele jaren in ons land waargenomen, en zullen wel niet meer verdwijnen, omdat zij overblijvend zijn en zich door kruipende wortelstokken

sterk verspreiden evenals dat bij *A. vulgaris* het geval is. De bedoelde soorten zijn *Artemisia ludoviciana* Nutt en *Artemisia longifolia* Nutt. De eerste ontdekte ik te Rotterdam op een terrein aan de Maashaven in 1915. De tweede te Wormerveer in 1916 bij een meelfabriek. Op datzelfde terrein groeide in 1917 ook *A. ludoviciana*, waarvan dus reeds twee vindplaatsen bekend zijn in ons land. Sedert heb ik ze in mijn tuin gecultiveerd en volkomen constant bevonden.

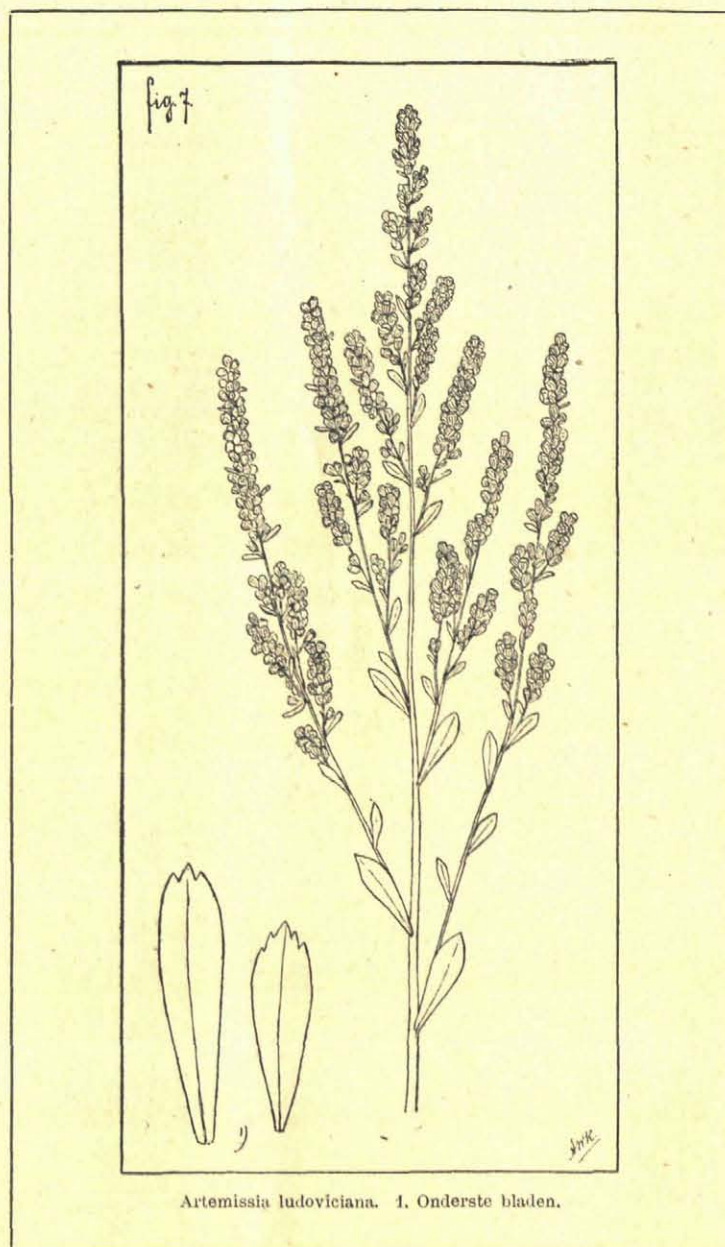
Artemisia biennis.

Beide soorten onderscheiden zich van alle tot nu toe besproken artemisia's door hun ongedeelde bladen. Dr. Thellung, die mijn determinaties controleerde, liet voor beide planten de mogelijkheid open, dat wij met *Artemisia gnaphalodes* Nutt

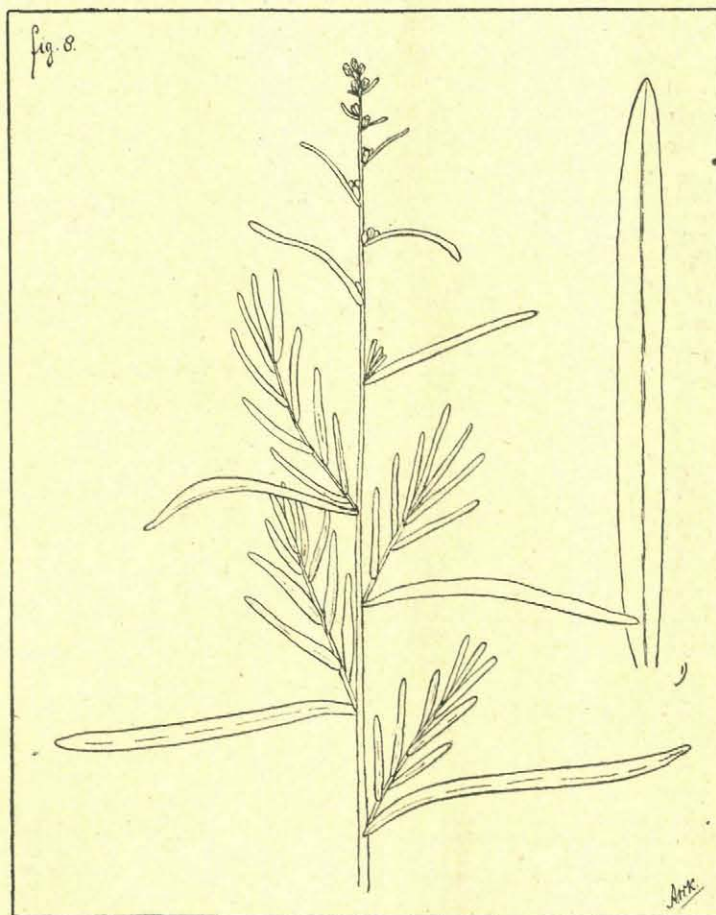
te doen zouden hebben, en inderdaad herinnert de bloeiwijze, vooral van *A. longifolia*, zeer sterk aan die van *Gnaphalium silvaticum*. Hij merkte er evenwel bij op, dat de onderscheiding der verschillende „soorten” van deze groep zeer

moeilijk is, te meer, daar de beschrijvingen in verschillende Amerikaansche flora's elkaar soms lijnrecht tegenspreken. Mijn determinaties berusten op Gray's New

manual of Botany, waar *A. gnaphalodes* beschouwd wordt als tot *A. ludoviciana* te behooren. In hoeverre we werkelijk met verschillende soorten te maken

hebben dan wel of het slechts vormen van een enkele soort zijn, in hun vaderland dan door geleidelijke reeksen van tusschenvormen met elkaar verbonden, kan ik niet uitmaken. Wel weet ik echter, dat de planten, die ik vond, zoowel wat bladvorm als algemeenen habitus der bloeiwijze betreft, volkomen constant zijn. Beide soorten zijn geheel met een wit wollig vilt bedekt, alleen bij *A. longifolia* hebben de onderste bladen de neiging aan de bovenzijde de

Artemisia longifolia. 1. Onderste blad.

beharing te verliezen en dan groen te worden. De bladen van *A. longifolia* zijn tot 12 cM. lang en nog geen cM. breed, alle geheel gaafrandig. Die van *A. ludoviciana* tot 5 cM. lang en $1\frac{1}{3}$ cM. breed, de onderste en die van niet bloeiende takken aan den top getand. Overigens verwijs ik naar de teekeningen in fig. 7 en fig. 8.

Dordrecht.

A. W. KLOOS JR. c. i.